

Носа-Пилипенко Наталія Олександрівна,
керівник Міжнародної Асоціації інституцій регіонального розвитку «МАІРР»,
здобувач кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ ЯК СКЛАДОВА КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У статті досліджуються питання стратегічного планування прикордонних регіонів. Опрацьовано загальну логічну послідовність розробки стратегій економічного та соціального розвитку територій на прикладі Стратегії Карпатського Єврорегіону 2020. Метою статті є вдосконалення методик стратегічного планування економічного та соціального розвитку прикордонних територій як складних соціально-економічних систем та суб'єктів національної економіки задля їх подальшого використання у практиці стратегічного планування. Наукова новизна статті полягає в порівняльному аналізі соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України з прикордонними регіонами Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі в рамках Стратегії Карпатського Єврорегіону 2020, яка демонструє, що прикордонні регіони мають багато спільних проблем: соціально-економічна відсталість, високий рівень безробіття, відтік освіченої молоді до привабливих центрів за межами регіону, зростання міжрегіональних диспропорцій, формування нових викликів у вирішенні глобальних проблем, таких як міграція, геополітичні зміни і т.д. Але поряд з проблемами для прикордонних регіонів відкривається новий простір можливостей, пов'язаних з євроінтеграційними процесами в Україні, що є підставою для необхідності формування нового стратегічного підходу до розвитку прикордонних регіонів. Співпраця з прикордонними регіонами пропонує великий потенціал, який може бути використаний в інтересах всіх прикордонних регіонів. Існують сильні традиції транскордонного співробітництва (як дво-, так і багатосторонньої) на регіональному та місцевому рівнях, а також на рівні різних установ. Також можна спиратися на культурне розмаїття та міжсетнічні відносини. Карпатський Єврорегіон представляє собою 16-мільйонний ринок для малого й середнього бізнесу. Існує також розмаїтий набір туристичних принад, що є гарною основою для міжрегіонального розвитку туризму, а також для залучення туристів з інших країн. Крім того, є можливість залучення додаткових коштів для забезпечення транскордонного і транснаціонального співробітництва, які наявні в європейських структурах та інвестиційних фондах. Результатом дослідження є розроблена загальна методологія формування стратегічної моделі прикордонного регіону на прикладі Закарпатської області, що має велике практичне значення в контексті здійснення ефективної регіональної політики та процесу реформування економіки України. Перспективами подальших досліджень є формування ефективної регіональної політики через створення дієвої моделі розвитку прикордонних регіонів відповідно до сучасних викликів та перспектив розвитку.

Ключові слова: стратегічне планування, методологія, соціально-економічна система, європейська інтеграція, стратегічне планування, сталий розвиток, регіональний розвиток, транскордонне співробітництво.

ВСТУП

Постановка проблеми. Україна знаходиться на етапі здійснення важливих соціально-економічних реформ, які потребують формування ефективних й дієвих моделей розвитку регіонів. В Україні минулого року стартувала одна з головних і визначальних реформ за всі роки незалежності – децентралізація, реформа місцевого самоврядування і адміністративно-територіального устрою. На жаль, реформи в Україні здійснюються дуже повільно, що пояснюється неефективною діяльністю в сфері реформування на місцевому рівні.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Закарпатська область є унікальною областю, яка містить більшість з тих специфічних рис, які притаманні прикордонному регіону та може слугувати територією для відпрацювання кращих практик стратегічного планування і методик для подальшого впровадження на території інших регіонів України. Так, в працях В. П. Мікловди та Н. Ю. Кубиній, що присвячені дослідженню стратегічного розвитку регіону, визначається місце планування в системі

стратегічного менеджменту управління в системі розвитку регіонів. Разом тим, питання не знайшли повного вирішення, тому пропонується дослідження викликів та можливостей Закарпатської області як складової Карпатського Єврорегіону.

Мета статті (постановка завдання). Сьогодні стратегічне планування стає життєво необхідним процесом для прикордонних регіонів. Наявність дієвої стратегії вимагає не тільки українське законодавство, але й сусідство з європейськими країнами та вимоги донорських організацій, які пропонують додаткові джерела фінансування.

Це стосується як організацій та підприємств, так і територій, міст, регіонів та країн загалом. З огляду на вищевказане, метою статті є вдосконалення методик стратегічного планування економічного та соціального розвитку прикордонних територій як складних соціально-економічних систем та суб'єктів національної економіки задля їх подальшого використання у практиці стратегічного планування.

Реалізація соціально-економічних перетворень за допомогою інституційно-економічного інструментарію економічних державних реформ на

регіональному й місцевому рівнях залежить від розробки і використання моделей розвитку регіонів, які формуються на основі взаємозв'язків між територіальною, психоісторичною, економічною, соціальною, інфраструктурною, екологічною складовими тощо, на основі концепції регіонального розвитку. В результаті здійснення аналізу здійснення процесу реформування в прикордонних регіонах, у багатьох експертів з'являється думка про те, що прикордонні регіони України мають комплекс особливостей і специфіку, які не враховані під час розробки Національних стратегій, урядових методик та нормативно-правових документів, які, своєю чергою, не враховані у стратегії розвитку прикордонних регіонів, що гальмує процес здійснення важливих реформ на регіональному рівні та в Україні в цілому. На регіональному рівні виникає необхідність у дієвих стратегіях регіонального розвитку, які би враховували специфіку регіону та сучасні виклики як на місцевому рівні, так і на транснаціональному рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Закарпатська область має статус прикордонного регіону, що межує з 4-ма країнами Європейського Союзу. Закарпатська область є активним учасником Карпатського Єврорегіону та є ініціатором створення європейського територіального угруповання «Тиса», які і є основною інституційною платформою здійснення прикордонного співробітництва на регіональному рівні.

Карпатський Єврорегіон має геополітичну і міжнародну місію, але з часу прийняття країн Вишеградського договору до ЄС інтенсивність співпраці змінилася. Це може бути прямим наслідком зміни політичного та економічного середовища в регіоні, а також той факт, що Шенгенська угода створила ряд проблем в транскордонній співпраці з Україною щодо обігу товарів, послуг і перетину кордону людьми і, таким чином, транскордонна співпраця в межах КЄ ускладнилася. Не зважаючи на те, що Карпатський Єврорегіон відповідає своїй основній меті – стати платформою для регулярного спілкування між регіональними та місцевими органами влади 5 країн, однак не зміг ефективно охопити нижчі рівні співпраці між зацікавленими особами транскордонної співпраці в плані створення стабільних мереж співробітництва, наприклад на рівні громадських організацій та суб'єктів малого і середнього бізнесу. На сьогоднішній день саме українські регіони надають поштовх для відродження Карпатського Єврорегіону.

Карпатський Єврорегіон охоплює 145000 км². Найбільша частина належить Україні (39%), частка Словаччини є найменшою (11%). До складу Карпатського Єврорегіону входять такі прикордонні регіони України: Закарпатська, Івано-Франківська та Львівська області.

Найбільші міста – переважно це обласні і районні центри. Деякі з них є містами національного і міжрегіонального економічного і транспортного значення (наприклад, Львів, Чернівці, Івано-Франківськ, Кошице, Дебрецен). Відносно висока

частка сільського населення у загальній чисельності населення та відносно міського населення регіону представляє ризики для очікуваного поліцентричного розвитку. Але, водночас, вони можуть бути своєрідними «лабораторіями» для узгодженого поліцентричного розвитку на всій території Єврорегіону.

Загальний обсяг ВВП, що виробляється в Карпатському Єврорегіоні, становить 76,900 млн. євро. Внесок східної частини Словаччини найбільший (28,8%), яка також має перше місце щодо ВВП на душу населення. Крім Словаччини, Угорщина та Польща також показують значне економічне значення. Дані вказують на колосальні міжрегіональні диспропорції в розрізі економічної ефективності та рівня розвитку. Розбіжності в рівні розвитку і внутрішньому потенціалі відображені також в ключових галузях економіки. Приблизно 300 000 підприємства діють на території Карпатського Єврорегіону, більшість з них – в Угорщині, що чітко прослідковується відповідно до даних про щільність підприємств. Втім, більшість з малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами.

Міграція та транскордонна мобільність є вирішальним фактором у плані транскордонного співробітництва. На деяких ділянках кордону (особливо на кордоні між Україною та Румунією), кількість і щільність переходів, порівняно з довжиною кордону, дуже низькі. Відсутні дані про кількість пасажирів і транспортних засобів, які перетинають кордон між країнами Шенгенської зони, тільки відсоток зовнішніх кордонів Шенгенської зони. Кількість осіб, які на законних підставах перетинають кордон з або на Україні знизилася – в основному через кризу в Україні.

Крім викликів, співпраця з прикордонними регіонами пропонує великий потенціал, який може бути використаний в інтересах всіх регіонів-учасників. Існують сильні традиції транскордонного співробітництва (як дво-, так і багатосторонньої) на регіональному та місцевому рівнях, а також на рівні різних установ. Також можна спиратися на культурне розмаїття та міжетнічні відносини. Карпатський Єврорегіон представляє собою 16-мільйонний ринок для малого й середнього бізнесу. Існує також розмаїтій набір туристичних принад, що є гарною основою для міжрегіонального розвитку туризму, а також для залучення туристів з-поза меж КЄ. Нарешті, є достатньо коштів для забезпечення транскордонного і транснаціонального співробітництва, які наявні в європейських структурах та інвестиційних фондах.

Стратегія Карпатського Єврорегіону – 2020 надалі є фундаментальним, ключовим середньостроковим стратегічним документом, що базується на аналізі економічних, екологічних даних та показниках соціального розвитку областей Карпатського євро регіону, на аналізі ситуації та конкретних потреб жителів, бізнесу, зацікавлених груп та інших суб'єктів щодо спільного бачення майбутнього. Вона визначає можливі засоби досягнення бачення розвитку прикордонних територій, ставить на меті підвищити соціальні, економічні,

культурні показники та забезпечення сталого розвитку області.

Незважаючи на відмінності між країнами, а також бар'єри на шляху до партнерства, існує безліч позитивних прикладів транскордонного співробітництва в різних сферах (наприклад, туризм, освіта, охорона природи, проекти «людина до людини», і т.д.) – частково завдяки програмам, що спів-фінансуються Європейським Союзом. Втім, ці види співробітництва більше проводяться завдяки зовнішнім ресурсам. Відмінності між державним управлінням та законодавчих рамок також ускладнює продовження співпраці.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогоднішній день, враховуючи сучасні виклики та ризики, стратегічне планування стає життєвою необхідністю кожного регіону України. Від професійності здійснення стратегічного управління на регіональному рівні залежить те, наскільки ми будемо готові до вирішення тих проблем, які виникнуть у майбутньому, яким чином ми зможемо мінімізувати ризики, що виникатимуть під час здійснення економічного моделювання та стратегічного планування, оптимізувати рішення щодо подальшого розвитку в умовах глобалізації та територіального розвитку.

У подоланні кризових проявів в Україні прикордонні регіони, що розташовані на кордоні з ЄС

відіграють важливу роль. Перш за все як безпосередній ініціатор і, в той же час, бенефіціар євроінтеграційних заходів, які можуть бути вжиті Україною та підтримані Європейською Комісією. По-друге, але не менш важливе, ці території, пов'язані з передачею ноу-хау з розвинених територій, а також поширенням досвіду щодо процедури вступу до ЄС для українських зацікавлених сторін, включаючи утворення нових єврорегіонів та європейських територіальних угруповань в Україні.

У висновках не можна не відмітити те, що геополітичне розташування, сусідство та активна співпраця з 4 країнами Європейського Союзу, безпосередньо впливає на процеси стратегічного планування та економічного розвитку Закарпатської області. Регіональні стратегії прикордонних регіонів повинні враховувати динаміку та тенденції розвитку територій по іншу сторону кордону. Прикордонні регіони потребують синхронізації з операційними планами сусідніх країн задля ефективного використання існуючих фінансових інструментів до 2020 року, що у свою чергу значно підвищить ефективність використання фінансових інструментів та спрямує зусилля потенційних інвесторів у напрямку розвитку території.

Перспективами подальших досліджень є формування ефективної регіональної політики через створення дієвої моделі розвитку прикордонних регіонів відповідно до сучасних викликів та перспектив розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бенч В. Вішеград та Україна: Географічна та регіональна політика літнього університету. Покращення транскордонного співробітництва між Європейським Союзом та Україною в сфері регіонального розвитку, розвиток інвестицій та соціального капіталу в прикордонному регіоні / V.Benc, J. Buzalka, A. Duleba // Summer University Almanac. – Presov: s.r.o. Presov, 2014. – 124 p.
2. Bitusikova A. Regions and Regionalism in Slovakia: Socio-Antropological Approach / A. Bitusikova, Stefan August Lutgenau (Ed.) // Regionalization and Minority Policies in Central Europe. Case Studies from Poland, Slovakia, Hungary and Romania. – Vienna: Studienverlag, 2013. – 195 p.
3. Кубиний Н. Ю. Принципы моделирования системы активизации стратегического потенциала экономики / Н. Ю. Кубиний, М. Ю. Шеверя, В. В. Кубиний // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D «Экономические и юридические науки. Экономика и управление». – 2013. – Вып. 5. – С. 43-46.
4. Кубиний Н. Ю. Экономическое развитие как платформа стратегической конкурентоспособности / Н. Ю. Кубиний, С. Н. Мошак, В. Кузмишинова // Социально-экономические проблемы региона в условиях инновационного развития территорий: Материалы Международной научно-практической конференции (г. Нижневартовск, 30 апреля 2014 г.). – Новосибирск: ООО агентство «Стбпринт», 2014. – С. 96-103.
5. Кубиний Н. Ю. Сучасні методи прогнозного аналізу розвитку економічної системи / [Н. Ю. Кубиний, О. А. Федорович, Т. М. Росада, Н. М. Клованич] // Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. праць. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 1 (38). – С. 164-167.
6. Nosa N. Integration across Five Countries. Strategies and Initiatives of Zakarpattia Region / N. Nosa // Enhancing Cross-Border Cooperation Between the European Union and Ukraine with regard to Regional Development, Investments and social capital development in the cross-border region. – Presov, 2014. – P. 89-101.
7. Стратегія українсько-словацького транскордонного співробітництва 2020 [Електронний ресурс] / V. Benc, A. Duleba, Martin Angelovic, Katarina Sira, Tetjana Chavarga, Oleh Luksha, Oksana Stankevich, Ivan Hevci, Nataliya Nosa-Pylypenko, edited by M. Goch and V. Pylypenko. – Uzhhorod: Agency Drim, 2014. – 46 p. – Режим доступу: http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategiaCBC_SK-UA_ENG.pdf.
8. Стратегічне планування як фактор конкурентоспроможності: теоретичний та практичний аспекти: монографія / [В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубиний, Ф. Ф. Шандор та ін.]. – Ужгород: Закарпаття, 2011. – 201 с.
9. Стратегічне управління конкурентоспроможністю: епістемологічні підходи та практична проблематика: монографія / В. П. Мікловда, І. Г. Брігченко, Н. Ю. Кубиний. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 307 с.
10. Носа-Пилипенко Н.О. Сталый розвиток прикордонних регіонів через ефективне стратегічне планування на прикладі Закарпатської області / Н. О. Носа-Пилипенко, L. Jurkovicova // Науковий вісник

Носа-Пилипенко Наталия Александровна

ЗАКАРПАТСКАЯ ОБЛАСТЬ КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ КАРПАТСКОГО ЕВРОРЕГИОНА: ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

В статье исследуются вопросы стратегического планирования приграничных регионов. Представлена общая логическая последовательность разработки стратегий экономического и социального развития приграничных территорий на примере Стратегии Карпатского Еврорегиона 2020. Автор статьи поднимает вопрос, какой должна быть концепция региональной политики приграничных регионов Украины. Новизна статьи в том, что автором осуществлен сравнительный анализ социально-экономического развития приграничных регионов Украины с приграничными регионами Венгрии, Словакии, Румынии и Польши в рамках Стратегии Карпатского Еврорегиона 2020. Анализ показывает, что приграничные регионы имеют много общих проблем: социально-экономическая отсталость, высокий уровень безработицы, отток образованной молодежи к более привлекательным территориям за пределами региона, рост межрегиональных диспропорций, возникновение новых вызовов в сфере решения глобальных проблем, таких как миграция, геополитические изменения и т.д. Однако наряду с проблемами для приграничных территорий открывается простор для новых возможностей, связанные с евроинтеграционными процессами в Украине, что является причиной необходимости формирования нового стратегического подхода к развитию приграничных регионов. Сотрудничество с пограничными регионами открывает большой потенциал, который может быть использован в интересах всех приграничных регионов. Существуют сильные традиции трансграничного сотрудничества (как двух-, так и многостороннего) на региональном и местном уровнях, а также на уровне различных учреждений. Также можно опираться на культурное разнообразие и межэтнические отношения. Карпатский Еврорегион представляет собой 16-ти миллионный рынок для малого и среднего бизнеса. Существует также разнообразный набор туристических достопримечательностей, что является хорошей основой для межрегионального развития туризма, а также для привлечения туристов из других стран. Кроме того, есть возможность привлечения дополнительных средств для обеспечения трансграничного и транснационального сотрудничества, имеющиеся в европейских структурах и инвестиционных фондах. Результатом исследования является общая методология формирования стратегической модели развития приграничного региона на примере Закарпатской области, что имеет большое практическое значение в контексте осуществления эффективной региональной политики и процесса реформирования экономики Украины. Перспективами дальнейших исследований является формирование эффективной региональной политики посредством создания действенной модели развития приграничных регионов в соответствии с современными вызовами и перспектив развития.

Ключевые слова: стратегическое планирование, методология, социально-экономическая система, европейская интеграция, стратегическое планирование, устойчивое развитие, региональное развитие, трансграничное сотрудничество.

Nosa-Pylypenko N.

TRANSCARPATHIAN REGION AS A PART OF CARPATHIAN EURO REGION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

In the article the author explores issues of strategic planning in border regions. The overall logical sequence on developing the economic and social strategies on the example of the Carpathian Euro region Strategy 2020 has been processed. The author of the article raises the question concerning the concept of border regional policy in Ukraine, analyzes the methodological approaches to the implementation of the regional policy in border regions of Ukraine. The novelty of the paper is in the following: the author has made a comparative analysis of social and economic development of border regions of Ukraine with border regions of Hungary, Slovakia, Romania and Poland within Carpathian Euro region Strategy 2020 which shows that border regions have many common problems: social and economic backwardness, high level of unemployment, the outflow of educated youth to the attractive centers outside the region, the growth of inter-regional disparities, forming new challenges addressing the global issues such as migration, geopolitical changes, etc. But at the same time the border areas are opened for new opportunities related to the European integration processes in Ukraine, which is the basis for the developing new strategic approach to border regions. Cooperation with the border region offers great potential, which can be used for the benefit of all border regions. There is a strong tradition of cross-border cooperation (both bilateral and multilateral) at regional and local levels and between various institutions. You can also rely on cultural diversity and inter-ethnic relations. Carpathian Euro region is a 16,000,000th market for small and medium businesses. There is also a set of diverse tourist attractions, which is a good basis for the development of inter-regional tourism and attraction of tourists from other countries. In addition, it is possible to get additional funds for cross-border and transnational cooperation to the European institutions and investment funds. The result of the research is the general methodology of forming the strategic model of border region on the example of Transcarpathian region, which is of great practical importance in the context of an effective regional policy and the process of reforming the economy in Ukraine. Prospects for further research are to develop an effective regional policy by creating an effective model of border regions according to modern challenges and development prospects.

Keywords: strategic planning, methodology, social and economic system, European integration, strategic planning, sustainable development, regional development, cross-border cooperation.

Одержано 08.02.2016 р.